

SYNKRETYZM W ANTROPONIMII ŻYDOWSKICH I CHRZEŚCIJAŃSKICH MIESZKAŃCÓW PODLASIA

Słowa tematyczne: antroponimia, synkretyzm, fonetyka, słowotwórstwo, judaizm, chrześcijaństwo

Badania nad antroponimią Żydów polskich muszą uwzględniać specyfikę regionalną, ponieważ nazewnictwo każdej napływowej grupy etnicznej nie rozwijało się w próżni, ulegało wpływom językowym i kulturowym otaczającej ludności, kształtowało się w określonym czasie i na określonym terytorium.

Historyczne Podlasie w dobie Drugiej Rzeczypospolitej było regionem niezwykle zróżnicowanym etnicznie. J. Maroszek podkreśla:

[...] mieszkali tu zarówno Polacy posługujący się gwarami mazowieckimi, jak i potomkowie Jaćwingów oraz Rusini mówiący gwarami wschodniosłowiańskimi o cechach białoruskich, ukraińskich i poleszuckich. Pośród tych autochtonicznych grup mieszkańców w wiekach późniejszych osiedlały się grupy Żydów, Tatarów, Szkotów i Holendrów. Z Rosji na te tereny przybywali staroobrzędowcy, z zachodu zaś — Niemcy. Tej różnorodności etnicznej towarzyszyły odmienności wyznaniowe. W związku z wielością wątków kulturowych, językowych i konfesyjnych można było spodziewać się ciągłych konfliktów. Tak jednak nie było. Idea jagiełłońskiego państwa sprawiła, że od zarania dziejów obserwujemy na Podlasiu silne tendencje integracyjne (1997, s. 127).

Nie ma wątpliwości, że kształtowanie się nazewnictwa osobowego Żydów podlaskich nierozzerwalnie łączy się z ich dziejami. Choć powstawało ono w ich języku i kulturze opartej na religii, to jego rozwój w dużej mierze zależał od uwarunkowań społeczno-politycznych i ekonomicznych kraju osiedlenia. Analiza historycznej antroponimii wszystkich mieszkańców Podlasia ujawnia siłę oddziaływania wymienionych czynników pozajęzykowych.

Żydzi zaczęli osiedlać się na Podlasiu dosyć późno w stosunku do innych regionów Polski. Zgodnie z ustaleniami A. Leszczyńskiego (1989, s. 8) pierwszy okres osadnictwa żydowskiego w tym regionie obejmuje lata 1463–1487. W następnych okresach, w zależności od nasilenia prześladowań Żydów w innych regionach Rzeczypospolitej i w Europie, napływała na Podlasie ludność żydowska ze wschodu i zachodu, a ściślej: z terytorium Wielkiego Księstwa Litewskiego,

zagrożeni przez wojska Chmielnickiego uchodźcy z Ukrainy, prześladowana ludność żydowska z Niemiec (Leszczyński, 1974, s. 34; 1986, s. 36). Procesy osadnicze na Podlasiu ustały w XVIII w., chociaż odnotowuje się przyrost ludności żydowskiej w miastach podlaskich (1989, s. 8). Po trzecim rozbiore Polski północna część Podlasia (po Bug) na krótko znalazła się w granicach Prus (Neu-Ostpreussen). Władze pruskie wydały dokument¹ porządkujący organizację życia społeczności żydowskiej w tym kraju, który miał wyraźnie antyżydowski charakter (Leszczyński, 1986, s. 48; Borzymińska, Żebrowski, 2003, s. 466). Okres obowiązywania sformułowanych w nim nakazów i zakazów był jednak zbyt krótki², aby zmiany utrwaliły się w strukturze społecznej Żydów. W XIX w. Podlasie wchodziło w skład Cesarstwa Rosyjskiego.

Ten krótki rys historyczny uświadamia, że w badaniach nad nazewnictwem osobowym Podlasian niezbędne jest rozgraniczenie dwóch okresów historycznych: okresu przedrozbiorowego i okresu po utracie niepodległości. Proces ustalania się zarówno nazwiska zwyczajowego, jak i całego dwuczłonowego systemu nominacyjnego na Podlasiu przebiegał w XVI–XVII w. (Abramowicz, Citko, Dacewicz, 1997, 1998), na wiek XVIII przypada zaś ostateczne jego zakończenie (Bogdanowicz, 1998, s. 105–108; 2000, s. 21–28), dlatego o kształtowaniu się synkretycznej kultury nazewnicznej Podlasia można mówić tylko w odniesieniu do tego okresu, ponieważ zmiana państwowości oraz ogólna sytuacja społeczno-polityczna po utracie niepodległości odcisnęła piętno na życiu wszystkich mieszkańców Podlasia. Rosja carska, narzucając podporządkowanym narodom język i kulturę, wymuszała zmiany w funkcjonowaniu nazewnictwa osobowego. Dotyczyło to przede wszystkim zapisu imion w alfabecie cyrylicy i formach zaadaptowanych do języka rosyjskiego oraz konieczności używania trójczłonowego systemu nominacyjnego (Abramowicz, 1993, s. 29–115; 2010, s. 38–39, 137–141).

W okresie przedrozbiorowym ludność żydowska, podobnie jak pozostali mieszkańcy Podlasia, podlegała polskiej jurysdykcji, chociaż jako odrębna grupa etniczna miała własną organizację wyznaniową oraz prawa. W liturgii Żydzi podlascy używali języka hebrajskiego, a na co dzień posługiwali się językiem jidysz, w codziennych kontaktach z ludnością chrześcijańską natomiast — językiem polskim (Leszczyński, 1986, s. 41). Przechowywane w polskich archiwach dokumenty historyczne dostarczają dowodów na to, że wszystkie te czynniki,

¹ Fryderyk Wilhelm II w 1797 r. wydał ustawę „General Juden Reglement für Sud- und Neu-Ostpreussen” (zwaną też Statutem Generalnym dla Żydów), wprowadzającą liczne zakazy dotyczące wyznawców judaizmu, np.: zakaz zmiany miejsca zamieszkania, zajęć, zawierania małżeństw itp. bez zgody władzy administracyjnej; regulacją objęto także nazewnictwo osobowe (Borzymińska, Żebrowski, 2003, s. 466).

² Okres rządów pruskich zamyka rok 1806. Od tego momentu Podlasie przechodzi do zaboru rosyjskiego.

zarówno językowe, jak i ekstralingwistyczne, miały zasadniczy wpływ na żydowskie nazewnictwo osobowe. Mieszkając przez kilka stuleci na polskiej ziemi wśród ludności chrześcijańskiej, Żydzi przejęli od niej pewne wzorce nominacyjne, co powodowało deformację rodzimego systemu nazewniczego, który na niektórych płaszczyznach stawał się tożsamy z miejscowym.

IMIONA

Zbliżenie systemów nominacyjnych zachodzi już na poziomie imion. Jak wiadomo, imiona biblijne są podstawą systemu imienniczego Żydów, a jednocześnie część tych imion tworzy najstarszą warstwę chronologiczną imiennictwa chrześcijańskiego. Zgromadzony w publikacjach onomastów podlaskich³ materiał imienniczy pokazuje, że współoddziaływanie zachodziło na dwóch płaszczyznach: a) wykorzystywania do nominacji tych samych imion w formach pełnych podstawowych; b) tworzenia od pełnych imion form pochodnych za pomocą tych samych środków derywacyjnych. Z badań wynika, że chrześcijańska ludność Podlasia chętnie nadawała swoim dzieciom niektóre imiona biblijne, które były także często nadawane przez Żydów, chociaż motywacja wyboru imienia w obu konfesjach zazwyczaj była odmienna (Abramowicz, 2016, s. 69–89). Do takich wspólnych imion Żydów⁴ i chrześcijan⁵ w XVI–XVII w. należy zaliczyć imiona biblijne i niektóre chrześcijańskie (łacińskie lub greckie) oraz słowiańskie:

— m e s k i e: *Abram/Abraham, Aleksander, Benedykt, Bogdan, Daniel, Dawid, Elias/Ilia, Jakub, Jeremiasz, Joachim, Józef, Marek, Michał, Mojżesz, Rafał, Roman, Salomon, Samson, Samuel, Szczęsny, Szymon, Tobiasz, Zachariasz.*

— k o b i e c e: *Anna, Elżbieta, Ewa, Maria* oraz *Benigna, Helena, Melania.*

Charakterystyczną cechą imiennictwa podlaskiego w okresie przedrozbiorowym było funkcjonowanie imion w obiegu publicznym w formach przekształconych fonetycznie i morfologicznie, przy czym zwyczaj ten dotyczył wszystkich mieszkańców Podlasia. Formy podstawowe imion w XVI–XVII w. przekształcano fonetycznie i strukturalnie we wszystkich grupach etnicznych i konfesyjnych. Najbardziej charakterystyczne zjawiska fonetyczne zachodzące w procesie adaptacyjnym w nazewnictwie ludności chrześcijańskiej znajdują też potwierdzenie w imionach żydowskich. W tym miejscu wymienię tylko najbardziej charakterystyczne dla badanego regionu:

³ Należy tu wymienić przede wszystkim prace: Z. Abramowicz (1993, 2003, 2010, 2016), E. Bogdanowicz (1998, 2000), L. Citko (2001), L. Dacewicz (1994, 2008) i in.

⁴ Imiona Żydów podlaskich w badanym okresie są zaczerpnięte z: Dacewicz, 2008, s. 53–62.

⁵ Imiona ludności chrześcijańskiej nadawane w XVI–XVII w. są wyekscerpowane z ilustracji zamieszczonych w: Abramowicz, Citko, Dacewicz, 1997, 1998.

— alternacje w nagłosie: *a//o; je, e//o, a; e//i*:

Ch.: *Andreas, Andrej//Ondrij; Ananija//Onan; Anton(i)//Onton*; cerk. *Awdij//Owdziej*; cerk. *Arefa//Orefa, Orechwa; Eliasz//Ilacz, Ilia, Ilias, Iliasz, Ilkis, Ilko*; cerk. *Jewsiewij//Owsiej* itp.

Ż.: *Awram, Abram//Obram; Aszer//Osier, Oszer; Efraim, Efroim//Afraim; Ela, Elias, Elias??Ilias, Ilia, Ilja, Illia, Ilka, Ilko; Jeszaja//Osiej, Owsiej* itp.

— spółgłoski protetyczne: *h, j, w*:

Ch.: *Abram//Jabram, Habram; Adam//Jadam; Augustyn//Jagustin; Anton > Onton//Wonton; Anna//Hanna; Ania//Hania* itp.

Ż.: *Abel//Hawel; Eliasz//Heliasz*.

— alternacje spółgłoskowe: *f//ch, chw; p, b//f, w* itp.:

Ch.: *Abraham//cerk. Awraam, cerk. Foma//Choma; cerk. Fieodor > Fiedor, Fedor//Chodor, Chwedor; cerk. Iosif > Osip; cerk. Matfij, Matfiej, Matofiej//Matochwiej; Filip//Pilip* itp.

Ż.: *Abel//Hawel; Fiszko//Biszko, Józef//Josep*.

W imiennictwie obu społeczności pojawiają się w imionach spółgłoski epentetyczne lub interwokalne. Często towarzyszą temu inne zmiany fonetyczne lub morfologiczne w obrębie imienia: dodany sufiks zdrabniający, przekształcony fonetycznie nagłos lub część wygłosowa imienia, alternacje samogłoskowe lub spółgłoskowe itp.:

— epentetyczne:

Ch.: *Konrad > Kondrat*.

Ż.: *Jakob > Jakiel//Jokiel > Jankiel; Jeszaja > Osiej > Owsiej, Owschaie, Owschaj; Jozuel > Jowziel; Mosze > Mowsza; Krejna > Krejndel, Krejdel; Mina > Mendla, Myndla* itp.

— interwokalne:

Ch.: *Ioan > Iwan; Ilarion//Hilarion > Jariwon//Jarywon; Kion > Kiwon; Rodion > Radziwon; Leon > Lewon; Siłuan > Sieliwon* itp.

Ż.: *Noach > Nowach//Newech* (por. Beider, 2001, s. 393); *Saul//Szaul > Szawel//Szewel* (por. Beider, 2001, s. 411); *Lea > Leja, Leia* itp.

Rzadziej obserwuje się dezintegrację tematu przez redukcję głosek w medialnej części imienia. To zjawisko, częstsze w nazewnictwie żydowskim, występuje też w imionach chrześcijan, por.:

Ch.: *Remigianus > Remigian > Remian; Baltazar > Balcer; Dymitr > Dmitr; Joachim > Jachim; Pankrat(h) > Pant(h)* itp.

Ż.: *Gedalia > Gdal; Jehuda > Juda; Salomon//Szelomo > Szloma; Dewora > Dwora; Rachela > Rochla* itp.

Częściej Żydzi przejmowali od ludności miejscowej zwyczaj słowotwórczy, stosując te same zabiegi derywacyjne. W taki sam sposób w obu społecznościach skracano imiona pełne:

— ucinając nagłosową część imienia, por.:

Ch.: *Dymitr* > *Mitr*; *Polikarp* > *Karp*; *Pankracy*//*Pankrat(h)* > *Krat(h)*, *Emilian* > *Mielan*; *Isaak*, *Isakij* > *Sak*; *Isidor* > *Sidor*; *Akilina* > *Kulina*; *Anastasija* > *Nastasia*; *Apolonia* > *Pollonia* itp.

Ż.: *Aleksander* > *Sander*, *Szander*, *Szender*; *Akiba*//*Akiwa* > *Kiwa*; *Awigdor* > *Wigdor*; *Becalel* > *Calel*; *Efraim* > *Fraim*; *Jehoszua* > *Hoszea* itp.

— usuwając wygłosową część imienia, por.:

Ch.: *Andreas*//*Andrej* > *Andr*; *Antoni* > *Anton*; *Bartłomiej* > *Bart*; *Boltromiej* > *Boltr*; *Dmitryj* > *Dmitr*; *Jodocus* > *Jodo*; *Kacper* > *Kacp*; *Konon*, *Kondrat* > *Kon*; *Kristofor* > *Krys*; *Maciej* > *Mac*; *Stanisław* > *Stan*; *Szczepan* > *Szczep*; *Timofiej* > *Tim*; *Wacław* > *Wac*; *Wasilij* > *Was* itp.

Ż.: *Berachia* > *Ber*; *Gerszon* > *Gersz*; *Manasse* > *Manes*, *Man*; *Mordechaj* > *Morduch* itp.

Do pełnych lub skróconych podstaw dodawano sufiksy zdrabniające, zazwyczaj słowiańskie: *-ka*, *-ko*, *-ek*, *-ik*, *-uk*, *-ec*, *-sz*, *-cz*, *-ś* itp., por.:

Ch.: *Andrzej*//*Andrej* > *Andrejko*, *Andros*, *Androsz*, *Androc*, *Andruch*, *Andruk*, *Andrus*, *Andrusz*, *Andruszko*, *Andruta*, *Andrych*, *Andrzejko*; *Bartłomiej* > *Bart*, *Bartek*, *Bartos*, *Bartos*, *Bartos*, *Bartos*, *Bartos*, *Bartos* itp.

Ż.: *Abram*//*Awram* > *Abramko*, *Abramiec*, *Abramek*, *Awraszko*; *Josef*, > *Josz*; *Josko*, *Jesko*, *Joszko*, *Joško*, *Joška*, *Ješko*; *Joachim* > *Jochna*, *Juchno*; *Mordechaj* > *Morduch*, *Mordko*, *Mortko*, *Mortcha*; *Nison* > *Nisiuta*; *Batja* > *Bosia*, *Basia*, *Boska*; *Chaja* > *Chajka*; *Debora* > *Dobrusza*; *Dewora* > *Dworka*; *Dina* > *Dynka*, *Estera* > *Esterka*; *Mariam*, *Maria* > *Mariasza*; *Zlata* > *Zlatka* itp.

Tak przekształcone formy imion biblijnych oraz ich pełne formy podstawowe w wielu wypadkach pokrywają się w zasobie imienniczym obu społeczności. Dotyczy to przede wszystkim imion biblijnych, zaakceptowanych i przejętych przez chrześcijan, np.: *Jakub*, *Joachim*, *Józef*, *Samuel*, *Salomon*, *Szymon*. Porównajmy wszystkie formy wybranych męskich imion wspólnych dla ludności żydowskiej i chrześcijańskiej, występujące w szesnasto- i siedemnastowiecznych źródłach:

Jakub

Ch.: *Jacobo*, *Jacobus*, *Jacub*, *Jako*, *Jakob*, *Jakow*, *Jakób*, *Jaksa*, *Jakubich*, *Jakubko*, *Jakuch*, *Jakun*, *Jakuss*, *Jakuw*.

Ż.: *Jakob*//*Jacob*, *Jakub*, *Jacobus*, *Jakow*, *Janchel*, *Jankiel*, *Jokiel*, *Jokiem*, *Jukiew*, *Kappel*, *Kopel*, *Koppel*.

Joachim

Ch.: *Joach*, *Joachim*, *Joakim*, *Juchim*, *Juchna*, *Juchno*.

Ż.: *Joachim*, *Jochna*, *Juchno*.

Józef

Ch.: *Josefus*, *Joseph*, *Josko*, *Josz*, *Joszko*, *Joško*, *Jozef*, *Jozep*, *Jozeph*, *Josephus*, *Jozyp*, *Józef*,

Ż.: *Josef, Joseph, Jozeph, Jozef, Josephus, Jozep, Josief, Josiel, Josel, Josko, Jesko, Jozsko, Jossel, Jos, Jezko, Josio, Josz, Joško, Jozel, Joś, Joška, Ješko, Józef*,

Samuel

Ch.: *Samayło, Samuilo, Samac, Samojło, Samuel, Samułyło.*

Ż.: *Samuel, Samujło, Smojło, Szmuel, Szmul, Szmoel, Szmul, Szmojło, Szmujło.*

Szymon/Symeon

Ch.: *Siemien, Siemion, Simeon, Simko, Simon, Symon, Szemien, Sziman, Szimko, Szyman, Szymanik, Szymek, Szymon, Szymko* itp.

Ż.: *Simon, Siemion, Symon, Sienko, Symko, Szymon, Szymel, Szymal, Szysio, Szymul, Szmonko, Szymoniec* itp.

Wśród imion kobiecych jednakowe formy rzadko są potwierdzone w zasobie imienniczym obu społeczności. Wymienić tu można zaledwie dwa imiona, które wystąpiły w tożsamych formach w badanym okresie u chrześcijanek i Żydówek: *Benigna* i *Helena*. Pozostałe imiona mają wspólny źródłosłów, lecz różnią się formalnie, por.:

Ch.: *Anna, Ewa, Elizabeth, Elizabetha, Elżbieta, Helżbieta; Marianna, Mania, Marusia, Marusza, Maruszka, Maszka* (: *Maria*).

Ż.: *Chana, Chawa, Ela* (: *Eliszeba*), *Mariasza* (: *Mariam*), *Mirsza* (: *Miriam*).

Wśród imion kobiecych zwracają uwagę formy deminutywne i hipokorytyczne, które zarówno ludność chrześcijańska, jak i żydowska tworzyła podobnie lub zapożyczała gotowe derywaty od sąsiadów i dostosowywała do imion z własnego systemu. Przykładem takich zabiegów może być imię *Basia*, które w chrześcijańskim zwyczaju nominacyjnym łączy się z imieniem *Barbara*, w żydowskim natomiast — z *Batja*. Na uwagę zasługuje również imię *Anna* — *Chana/Channa*. Chrześcijanie od przyswojonej greckiej postaci *Anna* tworzyli na Podlasiu w XVI–XVII w. formy z protetyczną spółgłoską *h*: *Hania, Hanna, Hamusia, Hamuska* (Dacewicz, 1994, s. 95); w systemie żydowskim imię to zawsze występowało z etymologiczną spółgłoską *ch*: *Chana, Channa, Chania, Chinka, Chasia* (Dacewicz, 2008, s. 61). Trudno ustalić różnice artykulacyjne [h] i [ch] w badanym okresie, lecz występowanie w żydowskim materiale imienniczym zapisów form *Chasia* i *Hasza*, *Chawa* i *Hewia* pozwala przypuszczać, że różnice te nie były duże, co zapewne wpływało na utrwalanie się tych form u wszystkich mieszkańców Podlasia.

Zaprezentowany materiał źródłowy dobitnie świadczy o współlistnieniu różnych w obu konfesjach systemów imienniczych i wzajemnym przenikaniu się w nich niektórych zjawisk fonetycznych i procesów morfologicznych. W systemach imienniczych zamieszkałej na Podlasiu ludności żydowskiej i chrześcijańskiej, poza nielicznymi imionami biblijnymi, wspólnymi dla obu społeczności,

odmienne pozostały wykorzystywane do nominacji zasoby imion w swej podstawowej masie, ich forma ulegała natomiast modyfikacji pod wpływem czynnika językowego liczniejszej grupy etnicznej.

NAZWISKO

W okresie przedrozbiorowym nazwisko jako drugi człon antroponimu, dziedziczony z pokolenia na pokolenie, dopiero się kształtowało, o czym świadczy historyczny materiał antroponimiczny zgromadzony w „Słowniku historycznych nazw osobowych Białostocczyzny (XV–XVII w.)” (Abramowicz, Citko, Dacewicz, 1997, 1998). Na Podlasiu okres utrwalania się nazwiska zwyczajowego u miejscowej ludności słowiańskiej przypada na XVI–XVIII w. W tym okresie intensywnie rozwija się też osadnictwo żydowskie na omawianym terenie. W świetle przeprowadzonych badań nad nazewnictwem żydowskim trudno jednak mówić o nazwisku w powszechnym rozumieniu nawet w tamtym okresie (Abramowicz, Dacewicz, 2012). Należy podkreślić, że ówczesni mieszkańcy Podlasia, zarówno chrześcijańscy (polscy, ruscy, litewscy), jak i żydowscy, w źródłach historycznych byli identyfikowani w podobny sposób. Używano struktur:

1) beznazwiskowych:

Ch.: *Klim z bracią* (1558, IS 58), śl. *Andrzej, Habram z cześnikami swemi...* (1580, JI 54), *Andrzej z żoną, Banach z żoną* (1662, PnM 511) itp.

Ż.: *Aron y Zuszman* (1654, IMO 5); *Idzko z żoną, Dawid z Żoną* (1663, RWB 459v, 549v); *Beniamin* (1726, TPZ 290); *Calko* (1775, IB 449); *Chaim i Szymal* (wspólnicy (1794, SMG 129) itp.

2) kompozycji o charakterze analitycznym:

— imię + patronim analityczny:

Ch.: *Andrzej syn Ofiey* (1558, IMB 34); *Czibor olim Pauli, Domarad olim Jacobi, Joachim filius Laurenti, Hacz filius olim Dziemiasz, Iwoch filius Andreae* (1569, AU 24, 145, 259); szl. *Jan s. Wojciecha* (1580, JI 91) itd.

Ż.: *Izrael syn Judy* (1687, Lesz 196); *Aron Syn Arona* (1775, IB 447); *Notko zięć Chazana, Abram zięć Pejsacha, Owsiej zięć Joški* (1794, SMG 116, 140, 166) itp.

— imię + patronim analityczno-syntetyczny:

Ch.: szl. *Daniło s. Miśkow, Dymitr s. Ilkow, szl. Ihnat s. Iliaszow, szl. Hriń s. Hryniow* (1569, AU 295, 275, 294); śl. *Jakob syn Jeronimow*; śl. *Matyasz syn Pawłów* (1580, JI 50, 76) itd.

Ż.: *Сынъ Гонковъ Мошко* (1540, AGZS XVII 394); *Natan zięć Abramow* (1571, IT 35); *Daniel Abramow Zięć* (1654, IMO 3v); *Zięć Irszow z Żoną, zięć Idzkow Izrael z Żoną* (1663, RWB 549v); *Kopel Ickow zięć* (1726, TPZ 290) itd.

— imię + miejsce pochodzenia:

Ch.: *Andreiko z Woisionow* (1558, IS 53); *Adam z Branska* (1560, PK 6); ur. *Jadam z Harynek*, z *Dolubowa* dziedzic (1569, AU 266); *Aleksander z Ruczian*, ślach. *Bartosz z Piardów*, *Anton z Nosowa*; śl. *Jabram z Jątewia* (1580, JI 9, 20, 21, 120) itd.

Ż.: *Marko z Tykoczyna z Żoną*, *Mosko z Tykoczyna z Żoną* (1663, RWB 549v); *Samuel z Kowla* (1663, RPT 745); *Jelen z Radzimna* (XVII, IW 48) itd.

— imię + etnonim:

Ch.: *Staszko Mazur* (1551, IMLII 275); *Mikuta Litwin* (1558, IS 74); *Kondrat Rusin* (1565, IA 5); *Jan Moskal* (1662, PnM 412) itp.

Ż.: *Szołom Żyd*, *Szachna Żyd*, *Szłomka Żyd* (1655, IMO 26, 30v); *Jakub Żyd* (XVII, IW 48) itp.

— imię + etnonim + (patronim) + miejsce pochodzenia:

Ch.: *Maciej Lach s. Stanisławow z Mikulowic Jankowic* dziedzic (1569, AU 269).

Ż.: *Łazarza Żyda z Tykocina* (1553, AMK 205); *Szczęsny, żyd z Sannik* (1559, Lesz 19, 69); *Selman Żyd z miasta Horosczy* (1570, AMK 225); *Abram, żyd z Tykocina* (1576, Lesz 71); *Jelen z Radzimna* (XVII IW 48); *Judka Żyd z Kuryan* (1622, IŻ 27v); *Salomon Żyd z Tykocina* (1640, Lesz 160); *Moszko, Żyd z Goniądza* (1676, Lesz 104); *Dawid Żyd z Klepacz* (1776, Lesz 54) itp.

3) kompozycji zawierających protonazwisko w formie syntetycznej:

a) imię + forma zależnościowa:

— sufi: *-ic(z) // -yc(z)*, *-ow // -ów // -ew*, *-owicz // -ewicz*, *-uk*, *-ik // -yk*, *-czyk*, *-in // -yn* itp.

Ch.: *Michał Adamowicz* (1528, JI 195); *Wolos Abramowicz* (1551, IMLII 268); *Paweł Androwic* (1558, RG 7); *Wojciech Kudzin* (1577, JI 170); *Zdan Alchow*, *Januś Andrukiew*, *Biel Andrów* (1578, IG 65, 74, 335); *Piotr Adamczuk*, *Grzegorz Adamik* (1662, PnM 410, 418); *Jan Koszyn* (1640–1641, KB 3); szl. *Marcin Augustynczyk* (1676, RPD 350) itd.

Ż.: *Orgon Moszkowicz* (1530, Lesz 203); *Липманъ Абрамовичъ* (1540, AGZS XVII 177); *Juda Abramow* (1571, IT 23v); *Boruch Calkow*, *Joseph Czypczyn* (XVII, IW 49, 50); *Michał Eliaszwic* (1620, Lesz 186); *Moszko Chadalczyk* (1654, IMO 4v); *Lewko Froimik*, *Jakub Hoskielik*, *Irszko Czyżuk* (1662, PnM 495, 496); syn *Lewko Moszkowic* (XVII, IW 53); *Aron Moszkowicz* (1714, IMO 12); *Herszko Andzeluk* (1764, IBc); *Chaim Kalimanczuk*, *Aron Egelin* (1794, SMG 127, 167) itp.

— forma dopełniaczowa:

Ch.: *Andrzej Druka* (1565, IG 73); szl. *Jadam Goleni*, szl. *Jan Dzieciółka* (1569, AU 271, 291); *Jasko Jahny* (1560, PML 145) itp.

Ż.: *Kunkel Judka* (1716, RPI 28); *Moszko Gryczanka* (XVII, IW 50).

b) imię + nazwa zawodu:

Ch.: *Iwan Djak* (1558, IB 34); *Stas Ciwun* (1565, IA 5); *Stas Csomątnik* (1571, IT 26); *Piotr Dubotolk* (1577, JI 170); *Piotr Czapnik*, *Mikolay Chorąży* (1662, PnM 411, 425); *Philip Garbarz* (1663, RP 685) itp.

Ż.: *Abram Kantor* (1571, IT 17); *Piesach Arendarz* (1635, IMO 12); *Chaim Introligator* (1654, IMO 3v); *Moszek Cymbalista* (XVII, IW 49); *Abel Krawiec*, *Szmujło Blacharz*, *Eliasz Bakalarz* (1794, SMG 73, 118, 128) itp.

c) imię + nazwa odmiejscowa:

Ch.: *Andrzej Bieńkowski* (1579, JIII 248); *Jan Łomzianin*, *Arcisz Malczanin* (1577, JI 161, 167); śl. *Wojciech Babiński*, śl. *Marcin Białobrzegi* (1580, JI 120); *Aleksander Horodyniec* (1622, MK 168, k. 108); *Sebastian Biernacki* (1698, LM 138) itp.

Ż.: *Jelen Krakowski* (XVII, IW 49); *Meier Berezowski* (1662, PnM 496); *Joseph Krakowiec* (1669, IMO 38); *Azyk Gielczynski* (1771, InT 318v); *Szmujło Bojarski*, *Szymon Daugowski*, *Hirs Indurski* (1794, SMG 69, 166, 168); *Chaim Liwak* (1794, InT 311) itd.

d) imię + nazwa charakteryzująca:

Ch.: *Nieścier Bezreka* (1551, IMŁII 290); *Marczin Arkawy* (1558, RG 29); *Jan Chudy* (1558, IS 51); *Jan Białowąg*; *Maciek Chromy* (1565, IA 5, 11); *Tomek Ballamut* (1571, IT 8); *Jędrzej Czarnowąsik* (1662, PnM 428) itp.

Ż.: *Мошко Хорошенику* (1540, AGZS XVII 71); *Idzko Czarny*, *Moszek Mały*, *Zelman Stary* (1619, IMW 122, 124); ... *Szmerla Brechaczka* (1662, ABZS V 168); *Abraham Głupiec*, *Dawid Głuchy*, *Szloma Dobruch* (XVII, IW 49, 50, 53); *Leyba Czarnomordy* (1726, TPZ 92); *Abram Figlarz* (1771, InT 315v); od *Meiera Choroszuchi* (1771–1772, IBr 91v);

Interesującą grupę w antroponimii kobiet żydowskich stanowią nazwy andronimiczne. Podobnie jak chrześcijanki, były one identyfikowane za pomocą formacji urabianych od imion i innych nazw osobowych mężów z wykorzystaniem popularnych na terenie Podlasia środków derywacyjnych: *-owa*, *-ina*, *-ichall*, *-ycha*, *-ka*, por.:

Ch.: *Anna Obidycha* (1545, IMŁI 99); *Chwiedzia Marcinicha* (1560, PMŁ 129); szl. *Chwieda Hobasiowa* (1569, AU 275); *Barbara Kurikowa* (1578, IG 325); *Barbara Piotrowa Mikołaiowa wdowa* (1640–1641, KB 3); *Dorota Stasiowa*, *Alexandra Niemierzyna stolnikowa*, *Dorothea Bartosicha wdowa*, *Agnete Baliczka* (1662, PnM 428, 434, 440, 448) itp.

Ż.: *Песаховая ... муж Песач* (1539, AGZS XVII 27); *Mienkowa s Pielacina zzydowki* 1571, IT 16v); *Klosicha*, *Żydowka z Bociek* (1577, Lesz 108); *Abramcza Lewkowa Wdowa* (1654, IMO 4v); *Sasincza wdowa zydowka* (1655, IMO 25v); *Hasza Kopelowa* (1726, TPZ 92); *Soska Kiwowa wdowa* 1771, InT 323); *Lejbiny Jowelowiczowej Wdowy* 1771–1772, IBr 55v) itp.

Wprawdzie materiały źródłowe dowodzą, że identyfikacja ludności żydowskiej w XVI–XVIII w. odbywała się w podobny sposób jak ludności chrześcijańskiej, to jednak nazwisko jako formacja dziedziczona przez kolejne pokolenia u Żydów nie znalazło jeszcze pełnego zrozumienia (por. Abramowicz, Dacewicz, 2012, s. 31–42). Dobitnie świadczą o tym materiały źródłowe z początku XIX w. W tym okresie wprawdzie mamy już dowody na utrwalanie się wśród Żydów podobnego sposobu identyfikacji przez dziedziczne nazwisko, np.: ojciec: *Szloma Samsonowicz Grodziński* — syn: *Dawid Grodziński* (Tykocin 1828, 25).

Obok tych zapisów, w wypadku identyfikacji osoby za pomocą nazwiska patronimicznego, występują jednak tylko pewne elementy charakterystyczne dla nazwiska słowiańskiego, a mianowicie obejmowanie nim małżonków. Na początku XIX w. nazwisko patronimiczne zazwyczaj funkcjonowało tylko w jednym pokoleniu, pełniło więc nadal swą podstawową funkcję. Porównajmy zapisy z tykocińskiej księgi metrykalnej z 1828 r.:

ojciec: *Lejb Chaim Abramowicz*; matka: Sora Bejla z Aronowiczow; syn: Naftol Mejer *Lejbowicz* (U 1828, 22); stawili się *Leyba Izraelowicz* Cyrulik y Morthay Dynowicz Wyrobnik ... i oświadczyli, że umarł Abram *Leybowicz* w Tykocinie przy Rodzicach zamieszkały lat 2 mający syn Leyby i Matli Małżonkow *Izraelowiczow* z Tykocina ... o zejściu Abrama *Leybowicza* ... Akt znaczy *Leyba* Izraelowicz, Mordchay Dynowicz (Z 1828, 34); stawili się *Bendet Moszkowicz* ... i oświadczyli, że umarł *Eliasz Bendetowicz* (l. 6) syn *Benęta* y Marym Małżonkow *Moszkowiczow* z Tykocina ... o zejściu *Eliasz Bendetowicza* znaczy... (Z 1828, 44); *Zorach Herszkowicz Krawcewicz*, Krawiec ... umarł Idzko Chemia *Zorachowicz* Nauczyciel dzieci w Tykocinie zamieszkały lat 19 ... syn *Zoracha* y Szyfry Małż. *Herszkowiczow* *Krawcewiczow*, Kawaler ... o zejściu Idzka Chemii *Zorachowicza* znaczy... (Z 1828, 62) — w Reestrze: Idzko Chemia *Zoruchowicz*.

Obok takich świadectw metryki tykocińskiej zawierają również potwierdzenia, że nazwisko patronimiczne oraz matronimiczne spełniało funkcję podstawowego identyfikatora rodziny i było dziedziczone przez potomstwo, por.:

... Zelig Mordchajowicz *Zurawicz* y Herszko Grober Szkolnik ... oświadczyli, że umarła Reyza Leybkowna *Zurawiczowna* przy Rodzicach zamieszkała (l. 3) corka Leyby Zeligowicza y Góldy Małżonkow *Zurawiczow* z Tykocina ... o zejściu Reyzy Leybkowny *Zurawiczowny* znaczy dziadek Zelig Mordchowicz *Zurawicz* — w Reestrze: Reyza Leybkowna *Zurawiczowna* (Z 1828, 58).

W materiale tykocińskim odnotowane są również dziedziczne nazwiska odmiejscowe, które mogą występować w różnych wariantach. Przykładem może być nazwisko przybrane od nazwy krainy historycznej *Kurlandia*, które w metryce występuje w dwóch wariantach, por.:

Idzko Moyzkowicz *Kurlanczyk* Krawiec y Izrael Michlowicz Szpitalnik ... oświadczyli, że umarła Złotka Idzkowna *Kurlandzka* (l. 10) ... corka Idzka y Chayki Małżonkow Moyzkowiczow *Kurlandzkich* ... o zejściu Złotki Idzkowny *Kurlandzkiej* znaczy Idzko Moyzkowicz *Kurlandzki* (Z 1828, nr 55).

W metrykach tykocińskich brak pewnych poświadczeń utrwalonego nazwiska odzawodowego, aczkolwiek nazwy zawodu występują w każdym akcie. Z kontekstu jednak wynika, że odnotowywano w zapisie wykonywany zawód osoby nominowanej i nie poza tym, ponieważ w rejestrach alfabetycznych nazwa zawodu nie była identyfikatorem danej osoby, por. zapisy z kilku metryk:

... stawił się *Mordechaj Zuskowicz Perłowicz Nauczyciel* dzieci tu w Tykocinie zamieszkały ... w obecności *Eliasa Koszelowicza Białostockiego. Krawca* z Tykocina ... y *Szapsy Herszkowicza Choroszuchoy Szkolnika* z Tykocina.. (U 1827, 3); ... umarł *Eliasz Moszkowicz Krawiec* ... (Z 1827, 8) — W Rejestrze: *Eliasz Moszkowicz*.

Niektóre zapisy sugerują, że nazwa metonimiczna wskazująca na wykonywany zawód mogła już spełniać funkcję identyfikującą, występując obok patronimu funkcjonowała zapewne w roli przezwiska, które mogło się przekształcić w nazwisko dziedziczone przez kolejne pokolenia, por.: *Mortchaj Aronowicz Linek Powróznik* tu w Tykocinie zamieszkały ... i podpis pod sporządzonym dokumentem: *Morthay Aronowicz Linek*. W skorowidzu jego syn także figuruje pod nazwiskiem *Linek: Moszko Linek* (U 1827, 21).

W materiale z Tykocina w funkcji nazwiska wystąpiły nazwy zawodów typowych dla Żydów: umarł *Josiel Jankielowicz Chazan* ... o zejściu *Josiela Jankielowicza Chazana* (Z 1828, 96). Słowiańskie nazwy zawodów utrwały się również w podstawach słotwórczych nazwisk typu patronimicznego. W rejestrach tykocińskich mamy już tego typu dziedziczne nazwiska odzawodowe, por.: ojciec: *Moszko Idzkowicz Furmanowicz* — syn: *Furmanowicz Jankiel Josiel* (U 1828, 2).

Podsumowując zestawienie antroponimów żydowskich i chrześcijańskich mieszkańców Podlasia w XVI–XVIII i początkach XIX w., należy zwrócić uwagę na harmonijny rozwój ich systemów nazewniczych. Żydzi zachowali odrębność własnego systemu nominacyjnego, którego trzon tworzyły wzorce biblijne: zasób imion i sposób ich nadawania (przy obrzędzie religijnym), podstawowe formuły identyfikacyjne zawarte w Starym Testamencie (*X syn/córka Y*), lecz jego rozwój następował pod wpływem zwyczaju nazewniczego miejscowej ludności chrześcijańskiej: zdrobnienia i przekształcanie form wyjściowych imion, używanie form przekształconych w obiegu publicznym, kształtowanie się form syntetycznych patronimów oraz nazw przezwiskowych, odmiejscowych i odzawodowych na tej samej bazie leksykalnej i za pomocą tych samych środków derywacyjnych, przejmowanie zwyczaju dziedziczenia nazwiska i kształtowanie się dwuczłonowego systemu nominacyjnego, co szczególnie jest widoczne w skorowidzach alfabetycznych i rejestrach.

Metryki tykocińskie z początku XIX w. potwierdzają utrwalanie się w środowisku Żydów podlaskich tych samych typów nazwisk, które w naturalny sposób

uksztaltowały się już wśród polskiej i ruskiej ludności chrześcijańskiej do końca XVIII w.⁶ Są to przede wszystkim nazwiska:

1) patronimiczne, tworzone na bazie imion lub innych nazw osobowych, przy czym u ludności chrześcijańskiej w podstawach słowotwórczych występują imiona chrześcijańskie (katolickie i prawosławne) lub słowiańskie, rzadziej litewska leksyka apelatywna, patronimy i matronimy ludności żydowskiej oparte są natomiast przede wszystkim na imionach biblijnych i postbiblijnych wykorzystywanych przez Żydów do nominacji w analizowanym okresie, por.:

Ch. XVI–XVII w.: *Ambrożewicz, Androżenia, Andryszowicz, Anuczyc, Augustynczyk, Augustynow, Augustynowicz, Babaczyk, Bakunowicz, Balcerzeniuk, Balczuk, Baltrukiewicz* itp.

Ż. XVI–XVIII w.: *Abelowicz, Ajzykowicz, Andzeluk, Arezkow, Basieicz, Calkow, Calkowicz, Chaimowic, Chadalczyk, Dworcyn, Pielacin* itp.

Tykocin: *Jankielowicz, Srebrowicz* (1826); *Aronowicz, Blumowicz, Furmanowicz, Herszkowicz, Lejbowicz, Surawicz, Szmujłowicz* (1828) itp.;

2) przezwiskowe, charakteryzujące, które nawiązują do cech charakteru człowieka, jego wyglądu, podkreślają wartości człowieka lub piętnują jego złe zachowania itp.

W okresie przedrozbiorowym ten typ nazwiska na Podlasiu kształtował się zazwyczaj na słowiańskim materiale leksykalnym — polskim lub wschodniosłowiańskim i dotyczyło to zarówno chrześcijan, jak i ludności żydowskiej, por.:

Ch. XVI–XVII w.: *Arkawy, Balamut, Bąbol, Baran, Bezręka/Bezruczka, Białous/Białowąs, Bohatyr, Broda, Brewka, Bruzga* (: brus. *Bruzga* 'opryskliwy, nieuprzejmy człowiek'), *Brzechun* (: *brzechun* 'plotkarz, oszczerca' SW; wsl. 'łgarz, kłamca' Dal), *Ciapa* i in.

Ż. XVI–XVIII w.: *Biegun, Borodawka, Brechaczek, Chromy, Choroszeńkij, Czarnomordy, Dranko, Figlarz, Głuchy, Głupiec, Mały, Późny* i in.

Tykocin: *Burak, Choroszuca* (1826); *Kaczor, Rumianek, Sikora, Wrobel* (1827);

3) odmiejscowe — nie zawsze pokrywające się w obu konfesjach, chociaż w ich podstawach tkwią toponimy z terytorium Podlasia lub nazwy miejscowe z pobliskich litewskich i białoruskich regionów. Różnice pomiędzy nazwiskiem odtoponimicznym chrześcijańskim i żydowskim przeważnie dotyczą szczegółów formowania się nazwisk tego typu. Rdzenna ludność chrześcijańska przybierała nazwisko od nazwy miejsca zamieszkania lub posiadanych dóbr. Zazwyczaj były to małe miejscowości wiejskie. Ludność żydowska przybierała natomiast nazwiska od nazw dużych miast i miasteczek, z których pochodziła lub w których

⁶ Przykłady nazwisk ludności chrześcijańskiej z XVI–XVII w. zaczerpnięto z: Abramowicz, Citko, Dacewicz, 1997, 1998; nazwiska ludności żydowskiej z XVI–XVIII w. z: Dacewicz, 2008.

mieszkała, co przy dużej ruchliwości Żydów było bardzo przydatne przy identyfikacji, ponieważ informowało o miejscu pochodzenia danej rodziny, por.:

Ch. XVI–XVII w.: *Bańkowski, Baranowski, Bargłowski, Bieliński, Bileński, Branicki, Chyliński, Ciborowski, Ciekunczyk* (: n. m. *Ciekury* SG), *Gajdanowski* (: n. m. *Gajdany* SG), *Galązkowski* (: n. m. *Galązki* SG) itp.

Ż. XVI–XVIII w.: *Berezowski, Białostocki, Bockowiczki, Dolzowski, Drehłowski, Grodzieński, Indurski, Mścibowski, Nowodworski, Odelski, Orłański* itp.

Tykoćin: *Grodziński, Osowiecki, Zawadzki* (1828) itp.;

4) odzawodowe — utworzone od nazwy wykonywanego zawodu, piastowanego urzędu, pełnionej funkcji itp. — w obu społecznościach powstawały w podobny sposób i zazwyczaj na słowiańskim materiale językowym. Różnice dotyczą tylko zawodów charakterystycznych wyłącznie dla kultury chrześcijańskiej lub żydowskiej oraz typowych dla chłopów i mieszczan, por.:

Ch. XVI–XVII w.: *Auriga, Bartnik, Barwierz, Biskup, Bronowłok, Chomątnik, Chorąży, Czapnik, Krawiec, Muzyka, Pop, Szewc* itp.

Ż. XVI–XVIII w.: *Basista, Blacharz, Cyrulik, Czapnik, Farbiarz, Furman, Krawiec, Muzykant, Podrabinek, Pryskacz, Rabin, Rybak, Rzeźnik, Stolarz, Szewc, Szkolnik, Szykarz, Tolkacz, Złotnik* itp.

Tykoćin: *Chazan*;

5) odetniczne — w zasobie tych nazwisk u ludności chrześcijańskiej nie wystąpi określenie Żyd, natomiast pozostałe mogą pokrywać się u ludności chrześcijańskiej i żydowskiej, ponieważ nazwiska odetniczne nie zawsze wskazywały na grupę etniczną, z której wywodziła się osoba nominowana, lecz na kraj pochodzenia lub miejsce wcześniejszego osiedlenia, por.:

Ch. XVI–XVII w.: *Lach, Litwin, Litewczyk, Łotwinowic, Mazur, Polak, Rusin, Szwed, Wołyńiec, Żmudzin*.

Ż. XVI–XVIII w.: *Litwin, Mazur, Ukrainiec, Żyd, Żydek, Żydzik*.

Tykoćin: *Kurlanczyk/Kurlandzki*.

W dziewiętnastowiecznym materiale z okresu zaborów ten typ nazwiska u Żydów występuje znacznie częściej, por.: *Kurland, Lach, Litwak, Litwak, Mazur, Polak, Rosjan, Wołyńiec* (Abramowicz, 2003).

ŹRÓDŁA

- AGAD — Archiwum Główne Akt Dawnych
 APB — Archiwum Państwowe w Białymstoku
 APL — Archiwum Państwowe w Lublinie
 AR — Archiwum Radziwiłłów

- ARos — Archiwum Roskie
 ASK — Archiwum Skarbu Koronnego
 AWAK — Akty izdavaemye Vilenskou arheograficeskou komissieu
 CGIAB — Central'nyj gosudarstvennyj istoriceskij arhiv Belorusi v Minske

Rękopisy

- IA — Inwentarz włości augustowskiej z 1565 roku. AGAD, Archiwum Potockich w Radzynie 213.
 IBc — Inwentarz Bocięk z 1752, 1764 r. AGAD, ARos 195/2, 33a.
 IBr — Inwentarz dóbr Jana Klemensa Branickiego z 1771–1772. APB, mikrofilm 18070, sygn. 82, cz. I.
 IG — Inwentarz przyjęcia darów starostwa grodzieńskiego z 1578 roku. AGAD, Archiwum Kameralne I/10.
 IMLI — Inwentarz starostwa mielnickiego i losickiego. Registr popisu z 1545 r. AGAD, ASK, dz. XVI, M.2.
 IMLII — Inwentarz starostwa mielnickiego i losickiego. Registr popisu z 1551 r. AGAD, ASK, dz. XVI.
 IMO — Inwentarz majątności Orla z 1654 r. AR, dz. XXV, sygn. 2905.
 IMW — Inwentarz majątności węgrowskiej z 1619 r. AGAD, AR, dz. XXV/III, mikrofilm 17098.
 InT — Inwentarz Tykocina z 1771 r. Muzeum w Tykocinie (kopia z AGAD).
 IT — Inwentarz starostwa tykocińskiego, 1571 r. AGAD, ASK, dz. LVI.
 IW — Inwentarz majątności Węgrów, niedatowany, z XVII w. AGAD, AR, dz. XXV/III, mikrofilm 17099.
 IŻ — Inwentarz dworu i miasta Zabłudów oraz sumariusz majątności zabłudowskiej z 1622 r. CGIAB F. 694, op. 2, nr 2641, k. 1–98.
 KB — Księga grodzka Brańska 1640–1641. APB, k. 18, 36.
 LM — Laudum mielnickie 1647–1700. Archiwum Woronieckich z Huszlewa, APL.
 MK — Metryka Koronna. AGAD, 168, 169.
 RG — Registr pomiaru włóczęj ekonomii grodzieńskiej dokonany w latach 1558–1563. W: Piscovaâ kniga grodnenskoj ekonomii s pribavleniami, cz. I, dok. nr 256.
 RP — Rejestr poborowy pogłównego z 1663 r. AGAD, ASK, dz. I, nr 70, k. 684–686.
 RPD — Rejestr pogłównego dwojga w roku 1676 uchwalonego. Biblioteka Czartoryskich Muzeum Narodowego w Krakowie, mikrofilm 1099.
 RPT — Rejestr pogłównego Tykocina z 1663 r. AGAD, ASK I, sygn. 70, s. 744v–745.
 RWB — Rejestr pogłównego włości białostockiej z 1663 r. AGAD, ASK, dz. I, ks. 70, k. 547v–549v.
 TPZ — Taksa podatków składanych przez Żydów zabłudowskich wraz z wykazem tygodniowych składek. CGIAB, F. 1726, op. 1, nr 1 — Księga sądu zamkowego zabłudowskiego 1717–1747 r., k. 91v–92.
 Tykocin — Akta sądu pokoju powiatu tykocińskiego w województwie augustowskim. APB. Księga aktów śmierci z 1826–1828 r. (Z), nr 1–104; Księga aktów urodzeń z 1826–1828 r. (U), nr 1–10; 1–33; 1–22.

Druki

- ABZS — Aktovye knigi brestskogo zemskogo suda, XVI–XVII v. AWAK. V, Wilno 1872. [Sprogio katalogas Skaitykla, Wilno 1929, s. 281–287].
- AGZS — Aktovye knigi grodnenskogo zemskogo suda, XVI–XVII v. AWAK, XVII, XXI. Wilno 1890, 1894. [Sprogio katalogas Skaitykla, Wilno 1929, s. 262–268].
- AMK — Akta albo sprawy sądów miasta Knyszyńskiego. Indeks nazw osobowych. T. 1. Oprac. J. Maroszek. Białystok: Białostockie Tow. Naukowe, 1999, s. 399–462.
- AU — Spis szlachty ziemi bielskiej i drohickiej składającej przysięgę na wierność Koronie Polskiej w 1569 r. W: Akta Unii Polski z Litwą 1385–1791. Wyd. S. Kutrzeba, W. Semkowicz. Kraków: PAU–Tow. Naukowe Warszawskie, 1932, s. 236–264.
- IB — Inwentarz miasta Białegostoku sporządzony Anno 1775. Rocznik Białostocki, VI, s. 443–453.
- IMB — Inwentarz miasta Brańska z 1558 r. AWAK, XIV. Wilno 1887, s. 24–45.
- IS — Inwentarz miasta Suraż z 1558 r. AWAK, XIV, s. 46–60.
- JI — Popis wojenny ziemian województwa podlaskiego z 1528 r. Powiat Bielski, Drogicki i Mielnicki 1580 r. W: A. Jabłonowski, Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. T. VI: Podlasie. Źródła Dziejowe, XVII, cz. I. Warszawa: Gebethner i Wolff, 1908.
- JIII — Spis urzędników województwa podlaskiego XV–XVII w. W: A. Jabłonowski, Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. T. VI: Podlasie. Źródła Dziejowe, XVII, cz. III. Warszawa: Gebethner i Wolff, 1910, s. 242–256.
- Lesz — A. Leszczyński. Żydzi ziemi bielskiej od połowy XVII w. do 1795 r. Indeks nazwisk. Wrocław [itd.]: Ossolineum, 1980, s. 256–264.
- PK — Rejestr pomiaru włócznej miasta Kleszczele z 1560 r. APB.
- PML — Rejestr pomiaru włócznej starostwa mielnickiego i łosickiego z 1560 r. AGSD, ASK, dz. LVI.
- PnM — Perepis' naselenia Mel'nickogo poveta po prihodam i veroispovedaniam, 1662 r. AWAK, XXXIII. Wilno, 1908, s. 497–536.
- RPI — Rejestr pogłównego z 1716 r. W: A. Wyrabisz (red.), Studia nad społeczeństwem i gospodarką Podlasia w XVI–XVIII w. Warszawa: Wyd. UW, 1981, s. 28–29 [oprac. na podstawie Księgi Podlaskiej, nr 39, AGAD].
- SMG — Spis mieszkańców Grodna z 1794 r. W: A. Woltanowski, J. Urwanowicz (red.), Grodno w XVIII wieku. Miasto i ludność (na tle trendów rozwojowych od średniowiecza do 1939). Białystok: Instytut Historii Filia UW, 1997, s. 61–172.

LITERATURA

- Abramowicz, Z. (1993). Imiona chrzestne białostoczan w aspekcie socjolingwistycznym (lata 1885–1985). Białystok: Wyd. Filii UW.
- Abramowicz, Z. (2003). Słownik etymologiczny nazwisk Żydów białostockich. Białystok: Wyd. UwB.
- Abramowicz, Z. (2010). Antroponimia Żydów białostockich. Białystok: Trans Humana.
- Abramowicz, Z. (2016). Imiona starotestamentowe w kulturze podlaskich Żydów i chrześcijan. *Onomastica*, LX, Kraków, s. 69–89.
- Abramowicz, Z., Citko, L., Dacewicz, L. (1997–1998). Słownik historycznych nazw osobowych Białostoczczyzny (XVI–XVII w.). T. I–II. Białystok: IFW UwB.

- Abramowicz, Z., Dacewicz, L. (2012). Proces stabilizacji i przyjmowania nazwiska dziedzicznego przez Żydów Podlasia. W: I. Luc, M. Poglódek (red.), W komunikacyjnej przestrzeni nazw własnych i pospolitych. Katowice: Wyd. UŚ, s. 31–42.
- Beider, A. (2001). Dictionary of Ashkenazic Given Names. Bergenfiels, New Jersey: Avotaynu, Inc.
- Bogdanowicz, E. (1998). Osiemnastowieczne nazwiska męskie południowej Białostocczyzny. W: Aktual'nye problemy issledovania azyka i reci, 3. Minsk: Belorusskij gosudarstvennyj pedagogičeskij universitet imeni Maksima Tanka, s. 105–108.
- Bogdanowicz, E. (2000). Proces kształtowania się nazewnictwa osobowego południowej Białostocczyzny. W: Nazwy własne na pograniczach kulturowych. Materiały z Międzynarodowej Konferencji Onomastycznej, Białystok–Białowieża, 12–13 VI 2000. Studia Slawistyczne, 2. Białystok: IFW UwB–Libra, s. 21–28.
- Borzymińska, Z., Żebrowski, R. (2003). Polski słownik judaistyczny. Warszawa: Prószyński i S-ka.
- Citko, L. (2001). Nazewnictwo osobowe północnego Podlasia w XVI wieku. Białystok: IFP UwB.
- Dacewicz, L. (1994). Nazewnictwo kobiet w dawnym powiecie mielnickim (XVI–XVII). Białystok: Wyd. Filii UW w Białymstoku.
- Dacewicz, L. (2008). Antroponimia Żydów Podlasia w XVI–XVIII wieku. Białystok: Trans Humana.
- Leszczyński, A. (1974). Żydowski ruch osadniczy na ziemi bielskiej do 1795 r. Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego, 4 (92), s. 31–58.
- Leszczyński, A. (1986). Sytuacja i struktura społeczna Żydów ziemi bielskiej pod koniec XVIII wieku. Biuletyn Żydowskiego Instytutu Historycznego, nr 1–2, s. 35–48.
- Leszczyński, A. (1989). Z dziejów Żydów Podlasia (1487–1795). Studia Podlaskie, 2, s. 7–24.
- Maroszek, J. (1997). Podlasie. W: E. Wysocka, M. Konopka (red.), Polskie regiony. Podstawy kulturowe regionalizacji Polski. Ciechanów: Krajowy Ośrodek Dokumentacji Regionalnych Towarzystw Kultury, s. 123–136.

SKRÓTY

- Dal — V. Dal'. Tolkovoj slovar' živogo velikoruskogo azyka. T. 1–4. Moskva: Russkij azyk, 1978–1980.
- SG — Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. Red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski. T. I–XV. Warszawa: nakł. F. Sulimierskiego i W. Walewskiego, 1880–1902.
- SW — Karłowicz, J., Kryński, A., Niedźwiedzki, W. Słownik języka polskiego [tzw. warszawski]. T. I–XVIII. Warszawa, 1900–1928.
- cerk. — cerkiewny
ch. — chrześcijaństwo
Ż. — Żydzi

SUMMARY

SYNCRETISM IN THE ANTHROPNYMY OF JEWISH AND CHRISTIAN INHABITANTS OF PODLASIE

The paper is devoted to the analysis of the onymic cultural tradition of the believers of Judaism and Christianity in Podlasie. The author also discusses how the coexistence and integration of various cultural elements is reflected in the anthroponymy of both communities in the region. Stemming from Judaism, Christianity incorporated many elements of Jewish culture, which can be observed in various spheres. From the onymic perspective, it regards mostly biblical names from the Old Testament, which are included in the repertoires of names of both Jewish and Christian inhabitants (*Abraham* — Abraham, *Beniamin* — Benjamin, *Jakub* — Jacob, *Józef* — Joseph, *Szymon* — Simon; *Anna* — Anna, *Elżbieta* — Elisabeth, *Maria* — Mary etc.). In Podlasie, from the 15th c. up to the 20th c., the coexistence and mutual influences of both cultures contributed to diminishing differences in the onymic sphere, which is reflected in the presence of identical basic forms of biblical names, and the short forms derived from these names. The syncretism is even more apparent in the surnames of Podlasie inhabitants derived from the same anthroponymic, toponymic, or appellative bases by means of identical derivational suffixes.

Key words: anthroponymy, syncretism, phonetics, word formation, Judaism, Christianity